

Szerb Antal: A görögök előtt

szeptember 20, 2013

„Már a régi görögök is ismerték a bőrt”, így figurázta ki annak idején Karinthy Frigyes a régi Uránia Tudományos Színház ismeretterjesztő előadásait. Ebből a közmondássá vált mondatból is kitűnik, hogy minden dolog ismerete a görögöknél kezdődik. Mindnyájan tudjuk ugyan, hogy voltak nagy keleti kultúrák, egyiptomiak, babiloniak, kínaiak, a görögök előtt is, de ezeknek a távoli népeknek tudása a mienkkel alig függ össze; amit mi tudunk, azt a görögök tudták először.

Még nem ment tehát át a köztudatba az, ami pedig vagy ötven esztendő óta nyilvánvaló tény: hogy maguk a görögök is örökölték tudásukat, sok tekintetben már a készbe ültek bele, magán a görög földön már előttük járt egy nagynevű civilizáció, a prehellén kor műveltsége.

Ez akkor kezdett felderengeni, amikor Schliemann 1875ben elkezdte ásatásait a régi Trója helyén, hogy megtalálja a Homérosz megénekelte város maradványait. A tudósok kétkedve fogadták a lelkes műkedvelő iparkodását, mert valahogy úgy képzeltek, hogy Trója városa csak a költészet birodalmában létezett. De maga Schliemann is meglepődött, amikor nemcsak a homéroszi Tróját találta meg a föld gyomrában, hanem alatta még négy, sokkal régibb várost is, ősbibb kultúrák emlékeivel. Eredményén felbuzdulva azután kiásatta Mykénét, Agamemnon király fővárosát is. De a prehellén kor egész nagyszerűsége csak akkor világosodott meg, amikor 1910 tájban Evans és mások elkezdték kiásni Knossoszt és Phaisztoszt, a mondabeli Minosz királynak „labirintusait”, óriási palotáit Kréta szigetén.

Az ásatások azóta is egyre folynak, és a világnak ugyancsak oka van a csodálkozásra. Lassanként kibontakozik szemünk előtt egy ősrégi, Kr. e. háromezer évre vagy még régebbre visszanyúló kultúra, művészet, életforma, amelyről a múlt századnak még fogalma sem volt. És ez a krétai-égei szellem

valami olyan csodálatos üdeséget, életteljességet, a világmindenséggel való olyan eleven kapcsolatot mutat ránk maradt kisszámú romjaiban is, hogy szinte elhomályosítja a nagy görög emlékeket. A krétai alkotásokhoz viszonyítva a híres és évszázadok óta csodált görög szobrok sok hozzáértő ember szemében hideg, akadémikus, túlságosan is kimért és kicirkalmazott műveknek látszanak. A görögök kétségkívül okosabbak voltak elődeiknél; de a krétaiakban több volt a lélek, a vér, az életáram. Az, amit örök szépségnek érzünk, és aminek mintaképeit a görögökben látjuk, ott indult el Kréta szigetén; a görögök továbbépítették, és szabályok közé klasszicizálták.

Kik voltak ezek a bámulatos krétaiak? Tulajdonképpen nem tudjuk, aminthogy egész történelmüket homály borítja. A koponyavizsgálat azt bizonyítja, hogy nem voltak sem indoeurópaiak, mint a görögök, sem sémiták, mint a szomszédos ázsiai népek, sem hamiták, mint az egyiptomiak. Az atlanti fajhoz tartoztak, akárcsak az etruszok és ős-Európa megannyi más, ma már eltűnt népe. Alacsony termetűek, fekete hajúak és vöröses bőrűek lehettek. Kitűnő tengerészek, kereskedők és iparosok voltak, termékeiket a Földközi-tenger legmesszebb partvidékeire exportálták. Azonkívül kitűnő sportemberek is, ők találták fel a bikaviadalnak valami ősi formáját, amelyben nem az volt a cél, hogy megöljék a bikát, mint a spanyol bikaviadalokon, hanem az, hogy a hátára ugorjanak, és ott elképesztő erőmutatványokat vigyenek végbe. De a harci erényekben nem tűnhettek ki. Északról jött hódítók mindegyre elárasztották földjüket. Az ásatások a nagy palotákat úgy találták, mint ahogy a királyfi Csipkerózsika kastélyát: az ötvös asztalán ott feküdt a félig megkezdett káma és mellette a szerszámok, a konyhában a tűz fölött a nagy üstök ... úgy látszik, a palota az utolsó pillanatot őrizte meg, amikor az ellenség betört, . mindenki otthagya munkáját és elszaladt. Végül is a dórok, a legharciasabb görög törzs hódította meg a szigetet, és véget vetett a krétai népnek, mintegy 1200 évvel Krisztus előtt.

A görög mitológia sok mindent tud mesélni a régi Krétáról: megőrizte Kréta királyának, Minosznak nevét, aki oly igazságos volt, hogy halála után ő ítélkezett az Alvilágban a halottakon. Valószínű, hogy Minosz nem egy király volt, hanem általában a királyt jelentette Krétában. Az őskréta bikaimádás emléke megmaradt Ariadne mondájában: ő mentette ki a labirintusból Thészeuszt, az athéni hőst, aki megölte Minotauruszt, a bikaszörnyeteget. Egy másik monda arról beszél, hogy Zeus bika képében ragadja el a tyroszi királylányt, Európát Kréta szigetére. Szimbólumnak is beillik: keleti hazájából először Kréta szigetére kerül Európa, az európai civilizáció.

Minden jel arra mutat, hogy a krétaiak a nőket igen-igen nagy tiszteletben tartották. Legfőbb istenségük egy istennő volt, akinek papnők és női ruhába öltözött papok mutattak be áldozatokat. A fennmaradt krétai istenszobrok mind egészen kicsinyek; viszont a festményeken, melyek áldozati jeleneteket ábrázolnak, az isten vagy istennő éppen akkora, mint az :áldozók. Ebből a tudósok arra következtetnek, hogy a krétaiak nem bálványok előtt áldoztak, hanem élő emberek előtt: Minosz, a király játszotta ilyenkor az isten, a papnő pedig az istennő szerepét.

A szerepjátszás általában közel állt hozzájuk. A knosszoszi és phaisztoszi lépcsők úgy épültek, hogy a színház nézőteréül lehetett felhasználni. Falfestmény is maradt fenn, amely valószínűleg páholyban ülő hercegnőket ábrázol.

A papnők a szertartások alkalmával földig érő prémszoknyát viseltek, hátul kis farkkal, a szoknya fölött pedig jóformán semmit. A férfiak hosszú hajat hordtak, és tollat tűztek beléje, nagyon sokat adtak „vonalaikra”, derekukat díszes övvel erősen összeszorították.

Nagyon szerethették az élet szépségeit, örömeit, ünnepeit. Nem féltek a haláltól és attól, ami a halál után jön: derű, harmónia, vidámság fejeződik ki minden emléükön.

Amint mondtuk, életükben igen nagy szerepet játszhatott az ünnep. Szerettek táncolni, a képek szerint a királyok is folyton táncoltak. Szerették a karéneket; egyes tudósok azt mondják, a görög költészet, a kardalok, a, himnuszok, a homéroszi eposzok, sőt még a tragédiák formái is krétai eredetűek.

De ez csak feltevés. A krétai kultúra egyelőre szép, de néma a számunkra. Nem ismerjük nyelvét, nem ismerjük irodalmát. Sokáig azt hitték, nem is tudtak írni. De azóta az ásatások igen sok krétai feliratot hoztak napvilágra; csak hogy eddig még nem sikerült senkinek sem megfejteni titkukat. A krétaiaknak ugyanis saját írásuk volt; eleinte képírásuk, mint az egyiptomiaknak, majd betűírásuk, mint a föníciaiaknak és a görögöknek, de jeleik értelmét és nyelvüket egyelőre nem ismerjük. Ez olyan titok, amelynek kulcsát egyik napról a másikra megtalálhatják. Mindössze csak az kell, hogy egy kétnyelvű szöveg bukkanjon a napvilágra: olyan, amely ugyanazt a szöveget krétai nyelven, krétai írással és valami más, ismert nyelven, görögül vagy egyiptomiul mondja el.

De addig is, amíg az írott emlékek megszólalnak, néma szavakkal beszélnek hozzánk a művészi emlékek. Látjuk a festményen a királyt, amint lilimos mezőben táncol, három nagy tollal a fején, jogarral a kezében, mint a mesék királya, vagy trónusán ül „griffek”, madárfejű oroszlánoly között; látunk nagy ünnepi felvonulásokat, csodálatos művészettel megfaragott áldozati bikákat, de a hétköznapi élet egyszerű jele is: hazatérő parasztokat, sportolókat és különösen kitűnő állatképeket, macskát, amint madárra les, kutyákat, amint vaddisznót üldöznek, ijesztő polipot, vadkecskét, amint kicsinyeit szoptatja. Ezek az állatképek a legcsodálatosabbak. A természet valami olyan ősi közvetlenségben szólal meg bennük, hogy a görög alkotások mellettük kiagyaltnak látszanak.

Íme, egy elveszett Paradicsom! Kréta szigete, Európa bölcsője.